

ЗАКОНИ XII ТАБЛИЦЬ -
ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО
СТАРОДАВНЬОГО
РИМСЬКОГО ПРАВА

Козинець І.Г., ст. викладач кафедри ЦГПП

Хадієва Е., студентка гр. КПП 163

Найдавнішою пам'яткою права Стародавнього Риму є Закони XII таблиць, складені за традицією в 451 – 450 р. до н.е., вважається що саме вони є першим систематизованим записом звичаїв (*mores majorum* - звичаї предків).

Джерело походження цього збірника законів залишається спірним. На той час звичаєвого права тлумачили жерці-понтифіки - вихідці з патриціїв. Під тиском плебеїв у 45 р. до н. е. було обрано спеціальну комісію децемвірів (десяти мужів). Закони були схвалені народними зборами, їх текст був написаний на XII дерев'яних (бронзових) дошках (через, що вони і отримали свою назву), які виставили на форумі перед будинком сенату.

Закони були, здебільшого, записом панівних на той час звичаїв, оснащених юридичними санкціями. Більше за всіх їх потребували плебеї (для захисту від сваволі патриціанських суддів). Кодифікація права була для них етапом у боротьбі за зрівняння у правах з патриціями.

Самі закони до нашого часу не дійшли. Первісний текст законів, очевидно, був знищений під час завоювання Риму галлами. Деякі закони нам відомі лише з уривків, що збереглися у творах давніх авторів, особливо римських юристів - Цицерона, Ульпіана, Модестина, Гая та ін.

ТАБЛИЦЯ І

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО: ЗАПРОШЕННЯ НА ПРОЦЕС

- ❖ 1. Якщо викликають [кого-небудь] на судочинство, нехай [викликаний] йде. Якщо [він] не йде, хай [той, хто викликав] підтвердить [свій виклик] при свідках, а потім веде його насильно.
- ❖ 2. Якщо [викликаний] вигадує відмовки [для неявки] або намагається сховатися, нехай [той, хто його викликав] накладе на нього руку.
- ❖ 3. Якщо перешкодою [для явки викликаного на судочинство] буде його хвороба або старість, нехай [зробив виклик] дасть йому в'ючну тварину (jumentum)... Вози (arceam), якщо не захоче, представляти не зобов'язаний.
- ❖ 4. Нехай поручителем [на судочинстві] за живе своїм господарством буде [тільки] той, хто має своє господарство. За безгосподарного громадянина поручителем буде той, хто забажає.
- ❖ 6. На чому домовляться, про те нехай [позивач] і просить [на судочинстві].
- ❖ 7. Якщо [сторони спору] не приходять до згоди, нехай [вони] до полудня зйдуться для позову на форумі або на коміціях. Нехай обидві присутні сторони по черзі захищають [свою справу].
- ❖ 8. Після полудня [магістрат] затвердить вимогу тієї сторони, яка присутня [при судочинстві].
- ❖ 9. Якщо [на судочинстві] присутні обидві сторони, нехай захід сонця буде крайнім терміном [судочинства].

ТАБЛИЦЯ ІІ

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО: ВИДИ ПОЗОВІВ ТА СКАРГ

- ❖ 1. (Гай, Інституції, IV. 14: За позовами до 1000 і більше асів стягувалась [в касу понтифіків] судова застава [в сумі 500 асів], за позовами на меншу суму - 50 асів, так було встановлено законом XII таблиць. Якщо суперечка йшла про свободу якої-небудь людини, то, хоча б його ціна була найвищою, однак, тим же законом пропонувалося, щоб тяжба йшла про заставу [за людину, свобода якого оскаржувалася, всього лише] в розмірі 50 асів).
- ❖ 2. Якщо одна з таких причин, як ... тяжка хвороба або [збіг дня судового розгляду] з днем, покладеним для обвинувачення [кого-небудь] у зраді, [буде перешкоджати] судді, третейському посереднику або сторонам спору [з'явитися на судовий розгляд], то [таке] повинно бути перенесено на інший день.
- ❖ 3. Нехай [одна із сторін спору], якій бракує показань свідків, іде до воріт будинку свідка, що не з'явився і протягом трьох днів привселюдно волає [до нього].

ТАБЛИЦЯ ІІІ

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО: ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

- ❖ 1. Нехай будуть [дані боржнику] 30 пільгових днів після визнання [їм] боргу або після постанови [проти нього] судового рішення.
- ❖ 2. [Після закінчення зазначеного терміну] нехай [позивач] накладе руку [на боржника]. Нехай веде його на судочинство [для виконання рішення].
- ❖ 3. Якщо [боржник] не виконав [добровільно] судового рішення і ніхто не звільнив його від відповідальності при судоворінні, нехай [позивач] веде його до себе і накладе на нього колодки або кайдани вагою не менше, а, якщо забажає, то й більше 15 фунтів .
- ❖ 4. [Під час перебування в ув'язненні боржник], якщо хоче, нехай годується за свій власний рахунок. Якщо ж він не перебуває на своєму утриманні, то нехай [той, хто тримає його в ув'язненні,] видає йому по фунту муки в день, а при бажанні може давати і більше.
- ❖ 5. (Авл Гелій, Аттичні ночі, XX. 1. 46: Тим часом, [тобто поки боржник перебував в ув'язненні], він мав право помиритися [з позивачем], але якщо [сторони не мирилися, то [такі боржники] залишалися в ув'язненні 60 днів. Протягом цього терміну їх три рази підряд у базарні дні приводили до претора на коміціум і [при цьому] оголошувалася присуджена з них сума грошей. На третій базарний день вони піддавалися смертній карі чи продовалися за кордон, за Тибр .)
- ❖ 6. У третій базарний день хай розрубують боржника на частини. Якщо відсичуть більше або менше, то хай це не буде поставлено їм [в провину].
- ❖ 7. Нехай зберігає [свою] силу навіки позов проти зрадника.

ТАБЛИЦЯ ІV

СІМЕЙНЕ ПРАВО (ВИЗНАННЯ БАТЬКІВСТВА, КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ ДІТЕЙ)

- ❖ 1. (Цицерон, Про закони, Ш. 8. 19: З такою ж легкістю було позбавлене життя, як по XII таблиць, немовля, [відрізнялося] винятковим каліцтвом.)
- ❖ 2. Якщо батько тричі продасть сина, то нехай син буде вільний [від влади] батька.
- ❖ 3. (Цицерон, Філіппіки, II. 28. 69: [Користуючись] постановою XII таблиць, наказав своїй дружині взяти належні їй речі і, віднявши [у неї] ключ, вигнав [її].)
- ❖ 4. (Авл Гелій, Аттичеські ночі, III. 16. 12: Мені відомо, що [коли] жінка ... народила на одинадцятому місяці після смерті чоловіка, то [з цього] виникла справа, нібито вона зачала після того, як помер її чоловік, бо Децемвіри написали, що людина народжується на десятому, а не на одинадцятому місяці.)

ТАБЛИЦЯ V

СПАДКОВЕ ПРАВО (ЗАПОВІТ, СПАДКОВІСТЬ, ВИЗНАЧЕННЯ ЗАКОННОГО ПОРЯДКУ СПАДКОЄМЦІВ).

- ❖ 1. (Гай, Інституції, I. 144-145: Предки [наші] стверджували, що навіть повнолітні жінки внаслідок властивого їм легкомудства повинні знаходитися під опікою ... Виняток допускався лише для весталок, яких давні римляни в повагу до їх жрецького сану звільняли від опіки. Так було постановлено законом XII таблиць.)
- ❖ 2. (Гай, Інституції, II. 47: Законом XII таблиць було визначено, що *res mancipi*, що належать жінці, яка перебувала під опікою агнатів, не підлягали давності, за винятком лише того випадку, коли сама жінка передавала ці речі із згоди опікуна.)
- ❖ 3. Як хто розпорядиться на випадок своєї смерті щодо свого домашнього майна або щодо опіки [над підвладними йому особами], так нехай те і буде непорушним.
- ❖ 4. Якщо хто-небудь, у кого немає підвладних йому осіб, помре, не залишивши розпоряджень про спадкоємця, то нехай його господарство візьме собі [його] найближчий агнат.
- ❖ 5. Якщо [у померлого] немає агнатів, нехай [залишилося після нього] господарство візьмуть [його] родичі.
- ❖ 6. (Гай, Інституції, I. 155: За законом XII таблиць опікунами над особами, яким не було призначено опікуна за заповітом, є їх агнати.)
- ❖ 7а. Якщо людина впала у божевілля, то нехай влада над ним самим і над його майном візьмуть його агнати або його родичі. Тощо.

ТАБЛИЦЯ VI

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО (ДОГОВІР, КУПІВЛЯ-ПРОДАЖ, ПОЗИКА, КРЕДИТ І КРЕДИТНІ СТАВКИ, КУПІВЛЯ І ВТРАТА РУХОМОГО ТА НЕРУХОМОГО МАЙНА)

- ❖ 1. Якщо хто укладає угоду самозаклада або відчуження речі [в присутності 5 свідків і вагаря], то нехай слова, які вимовляються при цьому, вважаються непорушними.
- ❖ 2. (Цицерон, Про обов'язки, III. 16: За XII таблицями вважалося достатнім представити докази того, що було вимовлено [при укладанні] угоди, і той хто відмовлявся від своїх слів підлягав штрафу вдвічі.)
- ❖ 3. (Цицерон, Тор. IV. 23: Давність володіння щодо земельної ділянки [встановлювалася] в два роки, щодо усіх інших речей-в один рік).
- ❖ 4. (Гай, Інституції, I. 3: Законом XII таблиць було визначено, що жінка, яка не бажала встановлення над собою влади чоловіка [фактом давностного з нею співжиття], повинна була щорічно відлучатися зі свого будинку на три ночі і таким чином переривати річну давність володіння [нею].)
- ❖ 5a. (Авл Гелій, Аттичні ночі, XX. 17. 7. 8: Власноруч відстояти [свою річ] при судочинстві ... це значить накласти свою руку на ту річ, про яку йде суперечка при судочинстві, [тобто, іншими словами], змагаючись з противником, вхопитися рукою за спірну річ і в урочистих виразах відстоювати право на неї. Накладення руки на річ вироблялося в певному місці в присутності претора на підставі XII таблиць, де було написано: "Якщо хто-небудь власноручно відстоює свою річ при судочинстві ".) Тощо.

ТАБЛИЦЯ VII

ПРАВО СУСІДСЬКЕ.

- ❖ 1. (Фест, De verb. Signif., 4: Обхід, [тобто незабудоване місце], навколо будівлі повинен бути шириною в два з половиною фути.)
- ❖ 2. (Гай, 1. 13. DX ~ 1: Потрібно зауважити, що при позові про розмежування кордонів необхідно дотримуватися вказівки закону [XII таблиць], встановленої як би за прикладом наступного законодавчого розпорядження, яке, як кажуть, було проведено в Афінах Солоном: якщо вздовж сусідньої ділянки викопувався рів, то не можна було переступати межі, якщо [ставити] паркан - то потрібно відступати [від сусідньої ділянки] на один фут, якщо - будинок для житла, то відступати на два фути, якщо копають яму або могилу, відступити настільки, наскільки глибоко викопана яма, якщо колодязь, - відступити на 6 футів, якщо саджають оливу або смоківницю, відступити від сусідньої ділянки на дев'ять футів, а інші дерева - на 5 футів.)
- ❖ 3. (Пліній, Природна історія, 19. 4. 50: У XII таблицях не вживалося зовсім слово "хутір", а для позначення його [користувалися] часто словом hortus [обгороджене місце], [надаючи цьому значення] батьківського майна.)
- ❖ 4. (Цицерон, Про закони, 1. 21.55: XII таблиць забороняли придбання за давністю межі шириною в 5 футів.)
- ❖ 5. (Цицерон, Про закони, 1. 21. 55: Згідно з постановою XII таблиць, коли виникає суперечка про кордони, то ми проводимо розмежування з участю 3 посередників.)
- ❖ 6. (Гай, 1.8. D. VIII. 3: За законом XII таблиць ширина дороги по прямому напрямку визначалась у 8 футів, а на поворотах - 16 футів.)

ТАБЛИЦІ VІІІ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО (ЧАКЛУНСТВО, ЩО ШКОДИТЬ; УМИСНЕ ТІЛЕСНЕ ПОШКОДЖЕННЯ, КРАДІЖКА, ОБМАН КЛІЄНТІВ, ЗРАДА).

- ❖ 1а. Хто злий пісню співає.
- ❖ 1б. (Цицерон, Про державу, IV. 10. 12: XII таблиць встановили смертну кару за невелику кількість злочинних діянь і в тому числі вважали за необхідне застосування її в тому випадку, коли хтось склав або буде виспівувати пісню, яка містить в собі наклеп або гноблення іншого.)
 - ❖ 2. Якщо заподіє тілесні ушкодження і не помириться з [потерпілим], то нехай і йому самому буде заподіяне те ж саме.
 - ❖ 3. Якщо рукою або палицею переламає кістку вільній людині, нехай заплатить штраф в 300 асів, якщо рабу - 150 асів.
 - ❖ 4. Якщо заподіє образу, нехай штраф буде 25.
 - ❖ 5. Зламає, нехай відшкодує.
 - ❖ 6. (Ульпіан, I. рг. D. IX. 1: Якщо хтось поскаржиться, що домашня тварина заподіяла шкоду, то закон XII таблиць наказував або видати [потерпілому] тварину, яка завдала шкоду, або відшкодувати вартість нанесеного збитку.
 - ❖ 7. (Ульпіан, I. 14. § 3. D. XIX. 5: Якщо жолуді з твого дерева впадуть на мою ділянку, а я, вигнавши худобу, згодую їх їй, то за законом XII таблиць ти не можеж пред'явити позову ні про потраву, бо не на твоїй ділянці паслася худоба, ні про шкоду, заподіяну твариною, ні про збитки, завдані неправомірним діянням.)
 - ❖ 8а. Хто заворожить посіви ... 8б. Нехай не переманює на свою ділянку чужого врожаю. Тощо.
 - ❖ 9. (Пліній, Природна історія, 18. 3. 12: За XII таблицями смертним гріхом для дорослого було потруїти або спалити в нічний час урожай з обробленого плугом поля. Закони [XII таблиць] наказували [таку] приречену [богині] Церері людину вбити. Неповнолітнього, [винного в подібному злочині], на розсуд претора або піддавали бичуванню, або присуджували до відшкодування заподіяної шкоди в подвійному розмірі.)

ТАБЛИЦЯ ІХ

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

- ❖ 1-2. (Цицерон, Про закони, III. 4. 11. 19. 44: Привілеїв, [тобто відступів в свою користь від закону], хай не просять. Вироки про страту римського громадянина нехай не виносять інакше, як в центуріатних коміціях ... преславні закони XII таблиць містили дві постанови, з яких одна знищувала всілякі відступи від закону на користь окремих осіб, а інша забороняла виносити вирoki про смертну кару римського громадянина інакше, як в центуріатних коміціях.)
- ❖ 3. (Авл Гелій, Аттичні ночі, XX. 17: Невже ти будеш вважати суворою постанову закону, що карає смертною карою того суддю або посередника, які були призначені при судочинстві [для розгляду справи] і були викриті в тому, що прийняли грошову винагороду по [цього] справі?)
- ❖ 4. (Помпоній, I. 2. § 23. D. 1.2: Квестори, присутні при виконанні смертних вироків, іменувалися кримінальними квесторами, про них згадувалося навіть у законі XII таблиць.)
- ❖ 5. (Марціан, I. 3. D. XLVII. 4: Закон XII таблиць наказують страчувати того, хто підбурює ворога [римського народу] до нападу на Римську державу, або того, хто зраджує ворогові римського громадянина.)
- ❖ 6. (Сальвіан, Про правління боже, VIII. 5: Постанови XII забороняли позбавляти життя без суду будь-яку людину.)

ТАБЛИЦЯ Х

САКРАЛЬНЕ ПРАВО

- ❖ 1. Нехай мерця не ховають і не спляють у місті.
- ❖ 2. Більше цього нехай не роблять. Дрова для [похоронного багаття] нехай сокирою обтісують.
- ❖ 3. (Цицерон, Про закони, II. 23. 59: Обмеживши витрати [на поховання] трьома саванами, однією пурпурною тунікою і десятьма флейтистами, закон XII таблиць заборонив також і голосіння за померлими.)
- ❖ 4. Нехай [на похоронах] жінки щік не дряпають і по померлих не голосять.
- ❖ 5. (Цицерон, Про закони, II, 23. 59: Нехай кісток мерця не збирають, щоб згодом зробити поховання, за винятком лише того випадку, коли смерть спіткала на полі битви або на чужині.)
- ❖ 6а. (Цицерон, Про закони, II. 23. 59: Крім того, в законах встановлюються ще наступні [правила]: скасовується бальзамування, [змащування] рабів і питво кругової чаші. "Без пишного окроплення, без довгих гірлянд, без курильниц".)
- ❖ 6б. (Фест, De verb. Signif., 154: У XII таблицях постановлено не ставити перед померлими напоїв з миром.)
- ❖ 7. (Якщо хто-небудь був нагороджений вінком або сам особисто або за своїх коней і рабів, [виступали на іграх], або якщо вінок був даний йому за його доблесть, то при його смерті не заборонялося покласти вінок на померлого як у нього вдома, так і на форумі, і як само його рідним дозволялось бути присутніми на похороні у вінках.)
- ❖ 8. А також золота з небіжчиком нехай не кладуть. Але якщо у померлого зуби були скріплені золотом, то не забороняється поховати або спалити його разом з цим золотом. Тощо.

ТАБЛИЦЯ ХІ

РІЗНЕ

- ❖ 1. (Цицерон, Про державу, II. 36. 36: [Децемвіри другого призову], додавши дві таблиці несправедливих законів, [між іншим] санкціонували самим нелюдським законом заборону шлюбів між плебеями і патриціями.)
- ❖ 2. (Макробий, Sat., I. 13. 21: Децемвіри, які додали дві таблиці, пропонували народові затвердити виправлення календаря.)

ТАБЛИЦЯ XII

- ❖ 1. (Гай, Інституції, IV. 28: Законом запроваджено захоплення речі з метою забезпечення боргу, і за законом XII таблиць це було допущено проти того, хто придбав тварину для принесення жертви та не сплатив за неї покупної ціни, а також проти того, хто не надасть винагороди за здану йому в найм в'ючну тварину, з тією умовою, щоб плата за користування була використана ним на жертвний пир.)
- ❖ 2а. Якщо раб здійснить крадіжку або завдасть шкоди.
- ❖ 2б. (Гай, Інституції, IV. 75. 76: Злочини, скоєні підвладними особами або рабами, породжували позови про збитки, за якими домовладіці або власнику раба належало або відшкодувати вартість заподіяної шкоди, або видати головою винного ... [Ці] позови встановлені або законами або едиктом претора. До позовів, встановленим законами, [належить], наприклад, позов про крадіжку, передбачений законом XII таблиць.)
- ❖ 3. (Фест, De verb. Signif. 174: Якщо приносить [на судочинство] підроблену річ або заперечує [самий факт] судочинства, нехай претор призначить трьох посередників і за їх рішенням нехай відшкодує збиток у розмірі подвійного доходу [від спірної речі].)
- ❖ 4. (Гай, 3. D. XLIV, 6: Законом XII таблиць було заборонено жертвувати храмам ту річ, яка є предметом судового розгляду, в іншому випадку ми піддаємо штрафу в розмірі подвійної вартості речі, але ніде не з'ясовано, чи повинен цей штраф сплачуватися державі або тій особі, яка заявила домагання на дану річ.)
- ❖ 5. (Лівії, VII. 17. 12: У XII таблицях була постанова про те, що надалі всяке рішення народних зборів повинно мати силу закону.)

Для свого часу Закони XII таблиць були надійною опорою для регулювання порівняно простих товарних, сімейних, спадкових та інших відносин. За своєю формою були в основному компіляцією звичаїв, які панували у роки їх написання. У римлян вони вважалися справжнім джерелом мудрості. Діти, що жили в Стародавньому Римі, вчилися за цими законами читання.

S · P · Q · R

ДЯКУЄМО ЗА УВАГУ!!!